

เหลียวหน้าแลหลัง

พ.ศ.กัญญ์ ถันพิทยกุล*

ผู้เขียนเป็นชาวใต้ที่ได้รับการสั่งสอนมาแต่เล็กแต่น้อยว่าเดินไปหน้าแล้วอย่าไปโลดทำเตียว ต้องเหลียวหน้าไปแลหลังด้วย มิฉะนั้นแล้วเปลว ๆ จะกลายเป็นคนเตียวโด่เต่ หรือไม่ก็ก๊ากกลายเป็นคน “ไร้ราก” คือไปหน้าอย่างตะบึงตะบอนแล้วก็เลยเพร็ดหลงจากคนอื่น ๆ การเหลียวหน้าแลหลังนอกจากจะช่วยให้เราไม่ลืมตน ลืมราก ลืมเหง้าของตนเองแล้ว ในทางหนึ่งยังช่วยให้เกิดความภาคภูมิใจ ความเข้าใจในตัวตนในความเป็นมาและควรจะเป็นไปของตน ของชุมชนอย่างถูกต้องชัดเจน จึงขอเชิญชวนให้ชาวใต้ได้เหลียวหน้าแลหลังร่วมกันสัก 4-5 ประเด็น เพื่อจะได้ช่วยกันคิดอ่านและดำเนินการต่อไปให้เหมาะสมกับยุคและสมัยที่เปลี่ยนไป สำหรับท่านที่มีใจชาวใต้ ผู้เขียนหวังว่าท่านจะเข้าใจ “ชาวใต้” มากขึ้น และจะมีส่วนช่วยเหลือ คิดอ่าน และดำเนินการในส่วนที่ท่านเกี่ยวข้องอีกแรงหนึ่ง

ประเด็นแรก เรื่องรีไซเคิล คำว่า “รีไซเคิล” (recycle) เป็นที่ชื้อฮาในบ้านเราเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง สืบเนื่องมาจากปัญหาทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ชัดเจนที่สุดคือขยะและการกำจัดขยะในเมืองใหญ่ ๆ เมืองท่องเที่ยว ทั้งหาดใหญ่ สงขลา ภูเก็ต สมุย กำลังจะท่วมไปด้วยขยะ ของเหลือใช้เหลือทิ้ง มีมากขึ้น เมื่อเหลียวหน้าแลหลังก็พบว่า สมัยผู้เขียนเป็นเด็ก จำได้ว่าขวดนมที่แม่ใส่นมให้ดื่มนั้น ไม่ได้เป็น “ขวด” ที่ใช้เป็น “ขวดนม” โดยเฉพาะที่มีอย่างหลากหลายยี่ห้อเหมือนปัจจุบัน แม่ล้างขวดยาประเภทยาธาตุให้สะอาดแล้วนำมาใช้เป็นขวดนมลูก แม่มีผ้าอ้อมที่ใช้แล้วซัก ซักแล้วตาก ผ้าอ้อมที่ใช้กับลูกคนที่ 1 ตกทอดต่อมาใช้กับลูกคนที่ 2 ที่ 3 ผ้าอ้อมสำเร็จรูปแบบที่เรียกว่าแพมเพิร์ส (pampers) ใช้แล้วทิ้งนั้นยังไม่มี นักเรียนหญิงสมัยโน้นแทบทั้งนั้นต้องทำการฝีมือประเภผ้าเช็ดหน้าถักริม เลาะริม เนื่องจากไม่มีกระดาษทิชชูให้ใช้แล้วทิ้ง หม้อ ไห กะละมังรั่วหรือแตกถูกแปรสภาพเป็นกระถางปลูกพริก ปลูกสาระแน้นทั่วไปเกือบทุกบ้าน น้ำปลาพริกที่วางเป็นเครื่องเคียงบนโต๊ะมือหนึ่งแล้วมีฝามันลอย จะถูกยกย้ายไปใส่ในหม้อแกงมือถัดไป เช่นเดียวกับอาหารที่เหลือมือหนึ่งจะถูกแปรสภาพให้เป็นส่วนผสมของอาหารอีกชนิดหนึ่งในมือหน้า กรรมวิธีการนำกลับมาใช้ใหม่ การยกย้าย ปรับแปรให้ใช้ประโยชน์ซ้ำอีกของคนเก่า ๆ แต่หนหลังนั้น โดยแก่นแท้แล้วคืออะไร เหมือนหรือต่างจากกระบวนการ “รีไซเคิล” ที่ต้องมารณรงค์กันอย่างมากในยุคนี้

ประเด็นที่สอง เรื่องค่านิยมหน้าใหญ่ใจโตของคนปักษ์ใต้ ถ้าพูดอย่างตรงไปตรงมาชัดโดยไม่ต้องแปลกใจทำนอง “ฉิบหายไม่ว่า เอาชื่อเสียง” แต่ไหนแต่ไร ชาวใต้โดยเฉพาะชาวบ้าน (สำหรับชาวเมืองขณะนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงแล้ว) จะยากดีมีเงินไม่สำคัญ เมื่อมีงานไม่ว่างานบวชลูก แต่งลูก หรือแม้งานศพ จะใช้ธรรมเนียม “รับเลี้ยงตลอดวัน” หมายความว่าใครจะไปเวลาไหน จะมีเลี้ยงตลอด บางครั้งลูกบวช 3-7 วัน จัดงานเลี้ยงคือ “ตั้งงาน” เสียใหญ่โต สมาชิกในครอบครัวเหินหายาก วุ่นวายกันไปทั่ว ภูหนี่ยืมสินก็ต้อง “เลี้ยง” ไม่งั้น “บัดสีเพื่อน” คืออายเพื่อน ผู้เขียนมีกิจวัตรประจำ

สัปดาห์อย่างหนึ่งคือเดินทางไปจังหวัดตรัง วิธีการเดินทาง ต้องไปขึ้นรถรับจ้างที่หาดใหญ่ เป็นรถตู้บรรจุผู้โดยสารในยามปกติ 11 คน ค่าโดยสาร 50 บาท/คน รถที่ว่าจะไม่มีกำหนดตารางรถออกแน่นอน กล่าวคือจะออกต่อเมื่อมีผู้โดยสารเต็ม ครั้งหนึ่งผู้โดยสารนั่งรอกันเป็นเวลานาน บางคนเวียนเหลียวดูนาฬิกา บางคนผุดลุกผุดนั่งหลายตลบ ผู้โดยสารคนหนึ่งเดินไปถามพนักงานขายตั๋ว ทราบว่ากำลังรอผู้โดยสารคนที่ 11 ผู้โดยสารคนนั้นจึงชักชวนคนอื่น ๆ ให้จ่ายเพิ่มคนละ 5 บาท เพื่อพนักงานขับรถจะได้เงินเต็มจำนวน ผู้โดยสารก็ไม่ต้องรอ ปรากฏว่า นายทหารเป็นพินเป็นไฟ ตะโกนสั่งผู้โดยสาร "ขึ้นรถ" แถมด้วย "ซื้อก็ซื้อไปเลย คนรถไม่ใช่ขอทาน จะได้เรียไรถือกะลา" ผู้อ่านเหลียวหน้าแลหลังก็ปลงได้ว่า "เป็นกันมาอย่างนี้แหละหน้าใหญ่โจโต" จนรับคำนิยม "เฉลียว" หรือ "ลงขัน" ไม่ได้ ซึ่งจะส่งผลต่อไปถึงการปลูกสำนึก "การรับและการให้ต้องควบคู่กันไป" พลอยเป็นหมั่นไปด้วย

ประเด็นที่สามที่ขอชักชวนให้เหลียวหน้าแลหลัง คือวรรณคดีของชาวใต้ต่อข้าราชการ โดยเฉพาะต่อข้าราชการตำรวจที่สะท้อนออกมาในการเรียกตำรวจว่า "นาย" ลูกเล็กเด็กแดงถูกปลูกฝังภาพของ "นาย" ในลักษณะน่ากลัวและน่าเกลียด "อย่าร้องนะ นายจับไม่รู้ด้วย" นายมานะ เห็นไหม" เจตนาของผู้ใหญ่คือการขู่ จำเพาะต้องยกเอาตำรวจว่าเป็น "นาย" มาขู่ มากำหราบเด็ก ภาพ "ตำรวจ" ที่ถูกประทับลงในความคิดของเด็กเล็กนั้น เป็นพื้นฐานความคิดความเชื่อที่สำคัญยิ่ง ทฤษฎีทางจิตวิทยาได้ยืนยันว่าช่วงวัยเด็กตอนต้นเป็นช่วงสำคัญในการบ่มเพาะสติปัญญาและทัศนคติบุคคล หนังสือขายดีเล่มหนึ่งที่เขียนโดยประธานบริษัทสำคัญของประเทศญี่ปุ่น ชื่อ "กว่าจะถึงอนุบาลก็สายเสียแล้ว" ได้บอกเล่าประสบการณ์จริงที่สนับสนุนทฤษฎีดังกล่าว ประเด็นนี้บางคนคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ แต่แม้กระทั่งนักเรียนอนุบาลแทบจะทุกคนในประเทศก็สามารถร้องบอกให้ผู้ใหญ่ได้คิดว่า "แดงโมผลใหญ่ ๆ เกิดขึ้นได้จากเม็ดแดงเม็ดเล็ก จำไว้นะพวกเด็ก ๆ เม็ดแดงเล็ก ๆ กลายเป็นแดงโมผลใหญ่"

ประเด็นที่สี่ เรื่องจิตบริการ ในยุคที่ธุรกิจบริการกำลังทวีความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของมูลค่าผลผลิตรวมภายในประเทศ (GDP) ระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม และบริการในปี 2535 เท่ากับ 13:37:50 แต่ในปี 2538 สัดส่วนเท่ากับ 10:37:53 แนวโน้มการขยายตัวของธุรกิจบริการไม่เป็นที่น่าสงสัย ขณะนี้ธุรกิจบริการที่สำคัญของประเทศไทย คือ การท่องเที่ยว และกิจการอันเกี่ยวเนื่องกับการท่องเที่ยว ปักขีได้มีศักยภาพทางด้านภูมิทัศน์ที่ไม่เป็นรองภาคใด ๆ ก่อนข้างจะได้เปรียบอยู่มากด้วยซ้ำไป แต่เมื่อเหลียวหน้าแลหลังในประสบการณ์ตรงของผู้เขียน ครั้งหนึ่งยังจำได้ไม่ลืม นิสิตผู้หนึ่งเดินสนทนาไปกับผู้เขียนตั้งแต่หน้าอาคารเรียนไปจนถึงหน้าหอพัก ระยะทางประมาณ 300 เมตร นิสิตคนนั้นถึงเกิดคิดขึ้นมาได้ แล้วออกอุทานว่า "อาจารย์ครับ ผมช่วยไหมครับ" ซึ่งตอนนั้นผู้เขียนที่หอบหนังสือมาเต็มอ้อมแขน กำลังจะหมดแรงอยู่พอดี ผู้เขียนจะทำอะไรได้ นอกจากจะบอกว่า "ขอบใจ ครูกำลังจะทุ้มมันลงพอดี" นิสิตชาวใต้ของมหาวิทยาลัยที่ผู้เขียนสังกัดนั้นมีจิตใจดี ช่วยเหลือดี แต่ต้อง "ขอให้บอก" การขันอาสา น้อยคนจะประพฤติ เหลียวหน้าแลหลังประสบการณ์การสมาคมกับเพื่อนชาวใต้ ก็เป็นทำนองเดียวกันนี้ ไปงานเลี้ยงไปทัศนศึกษา เมื่อเทียบกับผู้คนภาคอื่น ชาวใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชายปักขีได้น้อยรายมากที่จะคุ้นชินกับการให้บริการ อาทิ แกะก้างปลา เลื่อนจานอาหาร เลื่อนเก้าอี้ อาสาไปเป็นเพื่อนซื้อของ ช่วยหิ้วช่วยหอบเข้าของให้

เหลียวหน้าแลหลังก็จะเจอประเภท “ก็ทำไมไม่บอก” อยู่ทั่วไป จึงอยากชักชวนเพื่อนชาวใต้ว่า “จิตใจดี” อย่างเดียวไม่น่าจะพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ธุรกิจการท่องเที่ยวกำลังมาแรงขณะนี้

ประเด็นสุดท้าย เรื่องการใช้ภาษาถิ่น-ถิ่นใต้ เหลียวหน้าแลหลังไปสัก 30 ปีก่อน คนใต้ที่ไม่พูดได้ด้วยกันมีน้อยมาก คนจำนวนน้อยที่มีนั้นจึงจัดเป็นผู้มีพฤติกรรมที่แปลกแยก แต่วันนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวเมือง ในครอบครัวข้าราชการ ในหมู่ข้าราชการ พนักงานห้างร้าน หรือบริษัท แม้กระทั่งในตลาด ในร้านค้าที่เมืองหาดใหญ่ การพูดภาษากลางหรือภาษากรุงเทพ ที่ชาวใต้เคยเรียกว่า “ภาษาข้าหลวง” ระหว่างกันนั้น ค่อยกลายเป็นเรื่องปกติวิสัย ศัพท์สำนวน คำพังเพย สุภาษิตในภาษาใต้ได้ยืงกันน้อยลง ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางภาษาใต้ของคนใต้รุ่นใหม่มีน้อยลง คนใต้วันนี้พูดได้ด้วยคำภาษากลางอย่างแพร่หลาย

ไม่เฉพาะภาษาถิ่นใต้ที่มีชะตากรรมเช่นนี้ ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาเชียงใหม่ ก็ทำนองเดียวกัน พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อดีตนายกรัฐมนตรี ปราศรัยผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งที่ว่าไปแล้ว ได้เคยแสดงความวิตกไว้ว่า ท่านไปเชียงใหม่ แม่ค้าสาว ๆ เชิญชวนให้คนผ่านไปมาซื้อข้าวโพดว่า “รับสวืทคอร์นเจ้า” นับว่าวิวัฒนาการการใช้ภาษาถิ่นของแม่ค้าเชียงใหม่ไปไกลกว่าการใช้ภาษาถิ่นใต้ของแม่ค้าตลาดกิมหยง เมืองหาดใหญ่หลายก้าวทีเดียว

ประเด็นการใช้ภาษาถิ่นใต้ ๔พณฯ องคมนตรีและรัฐบุรุษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้แสดงความห่วงใยไว้อย่างยิ่ง ดังปรากฏในปาฐกถาพิเศษในพิธีเปิดการเสวนาระดมสมอง “จุดประกายวิสัยทัศน์ สงขลา 2555” วันที่ 29 มิถุนายน 2539 ณ โรงแรมหาดแก้วปรีนเชลล์รีสอร์ท (ห้องเปรมปรีดี) อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ดังนี้

“...ถอยหลังไป 8 ปีนี้ ผมมีส่วนในการพัฒนาจังหวัดสงขลาให้ดีขึ้นบ้าง มากบ้าง น้อยบ้าง ผมผิดหวังที่พวกเราคนสงขลาพูดภาษาถิ่นกันน้อยมาก น้อยลงทุกวัน ๆ จนกระทั่งมีนักภาษาศาสตร์ไปพูดด้วยไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องภาษาถิ่น เขาบอกว่า ภาษาถิ่นของถิ่นต่าง ๆ ในประเทศของเรา ในภายในทศวรรษหน้านี้ จะไม่มี คิดว่า คงจะไม่มีแล้ว ถ้าอย่างนั้น ๆ ทั้งหลายทางด้านนี้เขาพูดภาษาถิ่นด้วยคำพูดของภาษากลาง แต่ใช้สำเนียงถิ่น ต่อไปสำเนียงถิ่นก็จะหมดไป และภาษาถิ่นก็จะหมดไปด้วย นี่คือสิ่งที่เราน่าจะคิดและกตริตรองดูว่า จะปล่อยให้เป็นอย่างนั้นหรือไม่”

ก็ต้องฝากให้ผู้อ่านช่วยกันคิดต่อไปว่า เราควรจะปล่อยให้เป็นอย่างนั้นที่นักภาษาศาสตร์คาดคะเนไว้ หรืออย่างไร

ท่านผู้รู้ได้แบ่งช่วงอายุคนจากพฤติกรรมทั่วไปไว้ 3 รุ่น รุ่นเด็กความสุขคือการเล่น รุ่นผู้ใหญ่ ความสุขคือการทำงาน คือ ปัจจุบัน รุ่นชราความสุขคือการเล่าถึงความหลัง คือ อดีต แต่บทความเหลียวหน้าแลหลังนี้ ไม่ได้เป็นเพียงการรำลึกถึงความหลัง แต่เจตนาเชิญชวนให้แลไปข้างหน้า เพื่อจะได้แลไปข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง แล้วกำหนดอย่างก้าว ที่ทำ ได้อย่างเหมาะสมบนพื้นฐานของความเป็นจริงที่เป็นมา ที่ต้องสรุปไว้เช่นนี้ ผู้เขียนมีเจตนาแอบแฝงเพื่อป้องกันตัวเองอย่างไร เชื่อว่าท่านผู้อ่านคงจะคาดคะเนได้โดยไม่ยากนัก